
G. Merva Mária

PETŐFI SÁNDOR GÖDÖLLŐN

*Itt állott az a ház, melyben
PETŐFI SÁNDOR
1843 nyarán lakott, és a Robin Hood
magyar fordításán dolgozott*

*Emlékiül állíttatta 2001-ben
Gödöllő Város Önkormányzata*

Gödöllő Város Önkormányzata 2001-ben a fenti szövegű emléktáblát helyezte el a Petőfi tér 16-os számú házon, ami jelenleg üzletház, korábban az az épület állt ott, melyben Petőfi Sándor lakott 1843 nyarán. Részben a táblaállítás, részben néhány fontos újabb dokumentum felbukkanása jó alkalom arra, hogy összefoglaljuk ismereteinket Petőfi gödöllői tartózkodásairól, annál is inkább, mert sok téves információ van forgalomban ebben a témakörben. Petőfi két ízben időzött hosszabban Gödöllőn: 1843-ban, amikor a Robin Hoodot fordította Szombat Jánosék házában lakva és 1845-ben, amikor Erdélyi Ferencéknél megismerkedett Mednyánszky Bertával. E két év eseményeit – főként Ferenczi Zoltán életrajza¹ nyomán – máig keveri még a szakirodalom is.

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában 2000-ben jelent meg a *Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái* című könyv, mely szerint 1845-ben lakott a költő Szombaték házában és Erdélyi Ferenc református lelkészt Debrecenből ismerte Petőfi² – mindkettő téves adat. Mint ahogy nem helytálló Halászné Várady Ildikó *Gödöllő irodalmi emlékei* című könyvének azon állítása sem, hogy Petőfit már 1843-ban is Erdélyi Ferenc hívta Gödöllőre³. Ráadásul a képaláírásban az szerepel, hogy „Petőfi gödöllői lakása 1844-ben”⁴, mintha 1844-ben is lakott volna Gödöllőn Petőfi. Ezek után nem csodálkozhatunk, ha az irodalomtörténeti szempontból nem szakember könyvében újabb képtelenségek színezik a történetet. Varga Kálmán *A gödöllői kastély évszázadai* című dolgozatában laza mozdulattal minden eseményt 1843-ra sűrít, fordítást és szerelmet egyaránt, 1845 szóba sem kerül. Ezenkívül egy teljesen új fordulattal ajándékozta meg a Petőfi-irodalmat: „A szürke és eseménytelen esztendő apró érdekessége volt *Petőfi Sándor* gödöllői látogatása 1843 nyarán, amikor is közel hónapnyi időt töltött el az uradalom jószágkormányzójánál, *Mednyánszky Jánosnál*.”⁵ Hogy a

költőt leánykérésében visszautasító uradalmi jószágkormányzónak a vendége lett volna a költő, az teljes képtelenség, nincs rá semmilyen adat. Az érdekes az, hogy a szerző forrásként Asztalos István „*Vándorlom a világot...*” Petőfi nyomában a *Galga és a Rákos vidékén* című könyvét jelöli meg⁶, ahol viszont helyén vannak a dolgok, csak pontosan kellett volna idézni.

Az új Petőfi kritikai kiadás előkészítésében Kerényi Ferenc kapta a gödöllői fejezetet, és ő elhatározta, hogy utánanéz a száz éve ismételt, ellenőrizetlen és egymásnak ellentmondó adatoknak. Gödöllőn a református lelkészi hivatalban gyűjtött adatokat Erdélyi Ferencről, s a helyi múzeum adattárában is talált értékes dokumentumokat. Ezenkívül nagy segítségére volt Györe Zoltán genealógiai munkája.⁷ Kutatási eredményeit a Gödöllői Városi Múzeumnak az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára kiadott tanulmánykötetében tette közzé.⁸ Kerényi tisztázó, hiteles tanulmánya óta is került be néhány olyan dokumentum a Gödöllői Városi Múzeumba, amelyek tovább gazdagítja ismereteinket Petőfi gödöllői tartózkodásairól.⁹

A ROBIN HOOD FORDÍTÁSA 1843-BAN

Petőfi első gödöllői tartózkodásának a története egy fordítói munka elvégzésével függ össze. Nagy Ignác, a Kisfaludy Társaság Külföldi Regénytár című sorozatának szerkesztője 1843. június végén Pozsonyból Pestre hívta Petőfit, és két regény fordításával bízta meg. Az egyik mű Charles de Bernard francia író regénye volt, eredeti címe szerint *La femme de quarante ans* (A negyvenéves hölgy), mely végül is *A koros hölgy* címen jelent meg magyarul Petőfi fordításában. Ez volt a költő első önálló kötetben megjelent műve, verseit csak egy évvel később tudta könyv alakban megjelentetni. Nem a francia eredeti, hanem német fordítás alapján dolgozott, hiszen ekkor még nem tudott olyan szinten franciául, hogy ilyen munkára vállalkozhatott volna. A 900 oldalas kitévő Robin Hoodot is németből fordította. Német nyelvismeretre aszódi és főként pápai diákévei alatt tett szert.¹⁰

Pesten nem nagyon tudott dolgozni, ezért barátai tanácsára 1843. augusztus végén Gödöllőre jött. Itt három hét alatt el is készült a fordítással. A regény szerzője, James George Payne Rainsford (1799–1860) nem jelentős, de történelmi regényei révén népszerűvé vált angol író. A *Petőfi Sándor összes művei* kritikai kiadás készítésénél a fordítást összevetették az eredetivel¹¹, és ennek során kiderült, hogy Petőfi sok szövegrészt kihagyott a műből – feltehetően a szerkesztő jóváhagyásával –, versbetétek és hosszabb leíró részletek maradtak el. Teljes terjedelmében 1844. május 26-án jelent meg a regény. Nagy Ignác 400 váltóforintot fizetett a munkáért. Petőfi színészi alapjelmezeket vásárolt a pénzen: fekete

nadrágot, frakkot, attilát, álszakállt, parókát, két trikót, könyveket és egy erős útiládát. Erdélybe készült ugyanis színésznek.¹²

Ebben az időben Gödöllő meglehetősen elhanyagolt állapotban volt. 1841-ben halt meg herceg Grassalkovich Antal (1771–1841), s vele kihalt a Grassalkovich család. Özvegye, Esterházy Leopoldina (1776–1864) folytatta férje abszontista életmódját, az év nagy részét Bécsben töltötte, legfeljebb nyaranta látogatott gödöllői birtokára. Az eladósodott, csődeljárás alá vont birtokgróf Lónyay János zárgondnoksága alatt várta a jobb időket. Petőfi a Gazdasoron szállt meg Szombat Jánosék házában, mely a mai gimnázium épülete mellett állt. A *Vasárnapi Újság*ban 1862-ben közölt képen kívül Jaschik Álmos rajzát is ismerjük a lakóházról¹³, melyet az 1960-as évektől átépítettek és egy emléktábla hirdette rajta, hogy „E házban lakott Petőfi Sándor 1843 évben” (a tábla ma a Gödöllői Városi Múzeumban található). Amint az Györe Zoltán munkájából kiderül, Szombat János már 1843. március 8-án meghalt „szárazbetegségben”, azaz tüdőbajban, tehát a két fiút nevelő özvegy adta bérbe a szobát a fordításon dolgozó költőnek. A családnak szüksége volt a házbérre, a költőnek meg módjában volt fizetni azt a Nagy Ignáctól kapott előlegből.

A költő a fordítói munkán kívül sétákat tett, ismeretségeket kötött, kirándult egykori aszódi iskolatársaival Hévízgyörkre, Domonyba, Pencre, Aszódra.¹⁴ 1843. augusztus 29-én egy társasággal meglátogatta a Grassalkovich-kastélyt, és beírta nevét a kastély vendégkönyvébe.¹⁵ Ezenkívül két verset datált Gödöllőről, a *Merengés* („Gödöllő, 1843. augusztus vége”) és a *Temetőben* („Gödöllő, 1843. szeptember”) címűt. Nem kitűnő versek, „az egyiket a tűz helyett csak az anapestusok lökik szakasról szakaszra” – írja róla Illyés Gyula¹⁶ A *Merengés* című vers 1843. november 15-én jelent meg az *Athenaeumban* Pönögei Kiss Pál álneven, és egyik versszaka miatt – „*Hisz Petrarca és Petőfi. / Félig-meddig már rokon, / Annál inkább osztóhatnak / A borostyánlombokon.*” – hevesen támadta a költőt a korabeli kritika. Holott a szemére hányt elbizakodottság helyett inkább önirónia, önbiztatás szólt a versből, hiszen nehéz helyzetben volt Petőfi, színészi próbálkozásai kudarcot vallottak, s a fordítás bértollnoki munka volt számára. A *Temetőben* című vers az 1844. novemberi kiadású *Versek* című kötetben jelent meg.

1845 tavaszán átutazott Gödöllőn. Felvidéki útjának első napján, április 1-jén a pest-eperjesi gyorsszekér megállt Gödöllőn, s a költő így emlékezett erre *Utirajzok* című munkájában: „Azt mondják, hogy Gödöllőnek igen szép vidéke van. Nem tudom: igaz-e? mert már temérdekszer láttam, s így az első benyomást elfeledtem, most pedig resteltem újra megvizsgálni. Gödöllőn lovakat váltánk és reggelizénk.” Ez a megállás a mai múzeum épületében, a Hamvay-kúriában történt, ahol abban az időben fogadó, udvarán pedig az olasz Biasini vállalat gyorskocsiállomása működött istállóval, kocsiszínnel.¹⁷ Az épület földszintjén a sarokszobában helyezkedett el az étterem.¹⁸

A SZERELEM GYÖNGYEI 1845-BEN

Másodszor 1845 nyarán időzött hosszabban Petőfi Gödöllőn. Erdélyi Ferenc (1803–1965) református lelkész meghívására utazott ki többször a fővárosból. A lelkésszel feltehetően 1843-as első gödöllői tartózkodása idején ismerkedett meg a költő. Téves az az állítás, hogy ismeretségük Debrecenből származik. Erdélyi Ferenc idősebb volt a költőnél, már 1832-től Gödöllőn szolgált. Kevés hiteles forrás áll rendelkezésre a neves lelkész pályájának felvázolásához, legendája inkább szójhagyomány útján terjedt. 1803-ban született a fejér megyei Válon, ahol édesapja, Erdélyi Mihály szintén lelkészként szolgált. Iskolai tanulmányait Gyönkön kezdte, majd Debrecenben folytatta. Karancson végezte el az akadémiai rectoriát. Tanulmányai befejezése után külföldre indult, de az akkori politikai viszonyok miatt Bécsnél nem jutott tovább. Néhány bécsi hónap után Bátori Gábor szuperintendens mellett kapott segédlelkészi állást Pesten, ahol két évet töltött. 1832-ben Gödöllőre választották meg lelkésznek, ahol 33 éven át, egészen haláláig munkálkodott. 1865. április 23-án halt meg tüdősorvadásban, a gödöllői temetőben nyugszik.¹⁹

A hazafias ellenállás vezető embereként szól róla íróvá lett fia, Erdélyi Gyula (1851–1912). A katolikus pappal együtt szervezte a nemzetőrséget 1848-ban Gödöllőn, s a győztes isaszegi csata után, a Grassalkovich-kastélyban megpihenő Kossuth Lajos mellett állt a kastély erkélyén. A szabadságharc bukása után honvédeket bujtatott, engedte a szózat éneklését a templomban. Az 1855-ös kolerajárvány alkalmával tanúsított önfeláldozó magatartása miatt Ferenc József-keresztet kapott.²⁰

Az Erdélyi Ferenc halála alkalmából írt nekrológ szerint: „...soha vezérszerepre nem vágyódott, de mindég úgy cselekedett, hogy azt kiérdemelje. Egyháznak nem csak a lelki dolgokban volt szeretve tisztelt feje és vezetője, hanem minden ügyes-bajos viszonyok közt, ahol a hívek tanácsra, munkás segélyre szorultak, hozzá mint atyjukhoz fordultak s az ő praktikus esze és szerető szíve mindenütt eltalálta a dolog nyitját. [...] A ki itt [Gödöllőn] házában valaha megfordult, bizonyosan emlékezetében maradt az a mindég vidor, mindég előzékeny család, hol a vendégszeretetnek nem volt határa, hol előkelő és szegény egyformán fogadtatott s a boldog egyszerűségben mindenki honosnak érezte magát.”²¹

Igy volt ezzel Petőfi is, aki Erdélyi Ferencék házában ismerkedett meg Mednyánszky Bertával 1845. augusztus 10. körül. A lány édesapja, Mednyánszky János a Grassalkovich-uradalom jószágkormányzója volt, nagy hatalmú úr. Az inspektor (főtiszt) az uradalom első számú tisztviselőjének számított. Ő irányította az uradalom egész üzemét általában az uraság utasításai szerint, az abszентizmus idején azonban a saját elgondolása alapján. Munkaköre

szerteágazó volt: üzemtervet készített, azt végrehajtatta az ispánokkal, ő értékesítette a terményt és az állatokat, neki kellett behajtania a jövedelmeket. Ő látta el borral az uraság kocsmáit, felülvizsgálta az uradalom épületeit, leltárt készített róluk, elvégeztette a szükséges javításokat. Természetesen a javadalmozása is neki volt a legmagasabb.²² Nem tudjuk pontosan, mikor helyezték Gödöllőre, de 1843 nyarán már itt volt, bizonyítja ezt a Gödöllői Városi Múzeum helytörténeti kiállításában szereplő dokumentum. Bartal Jánost 1843. június 16-án nevezte ki Bécsben a hatvani és gödöllői uradalom ügyvédjévé Lónyay János, és ezt a kinevezést hitelesítette Mednyánszky János uradalmi inspektor Gödöllőn 1843. augusztus 15-én.²³ 1843-ban azonban még nem találkozott a költő és Berta.

Az apa rangja folytán élénk társadalmi életet éltek Mednyánszky Bertáék. Mivel a hercegasszony külföldön tartózkodott, az uradalmi tisztviselőkre nemcsak a birtok irányítása hárult, de a kastélytulajdonos képviselője is. Rendszeresen megjelentek a jelesebb egyházi és világi eseményeken: évnyitó és évzáró ünnepély a felekezeti iskolákban, műkedvelő színelőadások, bállok, hangversenyek. Fennmaradt egy műkedvelő előadás színlapja (ugyancsak megtekinthető a múzeumi kiállításban), mely szerint Kisfaludy Károly *Három egyszerre* című egyfelvonásosát mutatták be. Kisfaludy Károly 1829-ben Széchenyi szellemében írta ezt a darabot, melyben támadta a rendi fensőbbiségtudatot, a származáson alapuló gőgöt. A darab egyik szerepét Mednyánszky Berta kisasszony alakította, s rajta kívül még három Mednyánszky vállalt szerepet az előadásban.²⁴ Feltehetően a Grassalkovich II. Antal által 1778 és 1885 között építtetett barokk kastélyszínházban zajlott az előadás, ahol egykor budai és pesti színtársulatok előadásait láthatta a később színigazgatóvá lett Kelemen László (1762–1814), amikor 1788-tól uradalmi jogtanácsos volt Gödöllőn.

Az uradalom tisztviselő kara jelentette ebben az időszakban az intelligenciát a településen, s ennek tagjai műveltek, szellemileg nyitottak, magas kulturális színvonalon álló emberek voltak. Bartal János uradalmi ügyvéd felesége például járatta a *Honderii* (1843–1848) című hetilapot. Az Emich Gusztáv kiadásában divatmelléklettel megjelenő szépirodalmi és művészeti lap fő erőssége a színvonalas szépirodalom volt. A munkatársai közé tartozott Vörösmarty Mihály és Petőfi is írt bele 1844-ben. A konzervatív kritika azonban hevesen támadta Petőfit 1845-től a lapban. A múzeum őrzi Bartal Jánosné előfizetési nyugtáját²⁵ és a *Honderii* Petőfit támadó 1845-ös számait, melyekben piros ceruzával aláhúzták a költővel foglalkozó részeket. Mindez arra vall, hogy az uradalmi ügyvédék figyelemmel kísérték az uradalmi jószágigazgató lányának udvarló, ifjú költő pályafutását.

A helyi értelmiségi körbe tartozott a református lelkész és felesége is. Így természetes, hogy náluk ismerkedett meg a költő és Mednyánszky Berta. Kétszer-háromszor találkozhatott a két fiatal, alig ismerték egymást, sétáltak, beszélgettek, a

költő felolvasta a verseit. Petőfi e rövid ismeretség után beleszeretett a lányba, és Pestre visszatérve levélben megkérte a kezét. A leánykérő levél címzettje az édesapa volt, aki azonban ugyancsak levélben visszautasította a költőt, azzal indokolva döntését, hogy „színésznek, poétának nem adom a lányom”. A szerelem gyümölcse egy 39 versből álló ciklus lett, melyet már 1845 októberében ki is adott Emich Gusztáv *Szerelem gyöngyei* címmel. A versek nagy részét Szalkszentmártonban írta a költő, egy költemény azonban Gödöllőn született, magán hordozva a személyes találkozás emlékét, a hatalmas parkkal körülvett Grassalkovich-kastély konkrét helyszínének nyomait:

ABLAKODBÓL HOGYHA...

*Ablakodból hogyha kitekintesz:
Kertet látsz csak, kertet és eget.
(Adja isten, hogy legyen hasonló
E látmányhoz teljes életed!)*

*Képzelem: mily boldog vagy, leányka,
Hogy körülled ilyen kert virít,
Jaj, de e kert sokkal boldogabb még,
Mert beléje néznek szemeid.*

Gödöllő, 1845. augusztus

A Petőfivel egyidős Bertáról a versek alapján csak annyi derül ki, hogy szőke volt és kék szemű. S milyen volt a szerelmes poéta? Hatvany Lajos nem a megszokott, idealizált képet festi a költőről. „...a kiugró pofacsontú, sárgás arcbőrű, kiálló szemfogú Petőfi korántsem volt hódító jelenség, Prielle Kornélia lehetett az utolsó megmondhatója, hogy az ifjú ember, kinek öltönye elhanyagolt, körme, haja ápolatlan, kinek orrhangja sem volt vonzó, legkevésbé sem hasonlított a költő-ideálhoz, amelyet honunk szebblelkű asszonyainak és leányainak ábrándjai festettek maguk elé. Szegény Petőfi oly ritkán került jó társaságba, hogy valahányszor egy úri-leány-féle a legkisebb figyelemre méltatta, azon nyomban beleszeretett. Ez a lélek-, ha ugyan nem társadalomtani magyarázata Csapó Etelka, Sass Erzsébet és Mednyánszky Berta iránt való eleve reménytelenségre ítélt, esengő szerelmeinek...”²⁶

Amikor Kéry Gyula 1901 decemberében Pozsonyban a Konvent utca 4-es számú ház első emeletén meglátogatta a 78 éves Mednyánszky Bertát, az úgy emlékezett, hogy gödöllői találkozásai alkalmával Petőfi szótlan, ábrándozó és hallgatag volt.²⁷ Ezt erősítik meg a versek is: „Meg ne ítéld a találkozásról,/

Mely közöttünk a legelső volt!/ Mint magát ekkor viselte nyelvem:/ Az nem mindig olyan néma, holt.” (*Meg ne ítélj...*) „Lyányka, mikor úgy együtt sétáltunk,/ Én nem szóltam és te hallgattál.” (*Lyányka, mikor...*) Nem csoda hát, ha Bertát meglepte a költő leánykérő gesztusa. „A *Szerelmem gyöngyeivel* azért akadt meg a kritika, mert bedőlve a verscímeknek, a szerelmet kereste bennük. Az van ott legkevesebb” – írta Illyés Gyula.²⁸ A szerelemnél erősebb a szerelemvágy ezekben a versekben, amelynek a megfogalmazását Berta váltotta ki a költőből. Az „üdvem gyöngyvirága”, „hazám nemtője”, „szép csillagom”, „aranyba foglalt drágakő” és egyéb közhelyes metaforákkal felcicomázott műzsa csak ürügy arra, hogy a költő sajátmagáról és érzelmeiről írhasson. A *Falazék, ha...* kezdetű vers folklorizálódott leginkább e „híg anyagú ciklus”²⁹ darabjai közül. Minden elemző ki tud persze emelni egy-két szép részletet a versegyüttesből. Nekem ez tetszett a legjobban:

*Képed a fény, az egyetlen fény,
Mely keblemnek éjjelére jár,
Mint a rabhoz, földalatti börtön
Kisded ablakán, a napsugár.*

(*Megteremtéd lelkeim új világát...*)

A verseskötet egy példányát Petőfi elküldte Bertának, beletéve azt a nemzetiszín szalaggal átkötött, lepréselt virágcsokrot, melyet egyik sétájuk alkalmával a lánytól kapott a költő. Ma Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeum állandó Petőfi-kiállításán hirdeti ez a csokor a gödöllői Mednyánszky Bertával szövődő szerelem szép emlékét.

A második felvidéki útja során írt, 1847. május 13-i levelében már csak édesbús emlékezéssel tesz említést a nem is oly régi szerelmi epizódról: „Kerepesen túl Gödöllőt értük, hol az a szőke leányka lakik, kihez sok, sok verset írtam. Használtam az alkalmat, míg a gyorsszekér elé új lovakat fogtak, leszálltam s a múlt tarka emlékeit környezve mentem... a fogadóba, s megreggeliztem.”

PETŐFI KULTUSZA GÖDÖLLŐN

A Petőfi-irodalomból egy angol regény magyarra fordítása és egy kötetre való szerelmes vers kötődik Gödöllőhöz. Ez a gazdag irodalmi örökség arra kötelezi Gödöllőt, hogy ébren tartsa a költő emlékét. A Petőfi-kultusz első megnyilvánulása volt Erdélyi Gyula *Petőfi Gödöllőn* című írása 1892-től, amelyet a gödöllői Petőfi-kultusz alapművének tart Kerényi Ferenc³⁰. Ez az írás nagymértékben vétkes a költő gödöllői tartózkodásával kapcsolatos téves adatok elterjedésében.

Amikor a kiegyezés után fölerősödött az 1848-as eseményekkel együtt Petőfi személyével kapcsolatban is a kultuszképzés, Gönczy Miklós gödöllői református lelkész 1914-ben átadott a Petőfi Háznak négy mázas, virágos korsót, melyek Szombaték házából származtak³¹ és állítólag a Petőfi használta tornyos ágyat is a Petőfi Társaság vásárolta meg³² Ezeknek a tárgyaknak mára nyoma veszett. Megvan viszont a festett, virágot, úgynevezett Petőfi-láda, melyben a ruháit és kéziratait tartotta Szombatéknál a költő a szájhagyomány szerint. A láda a Gödöllői Városi Múzeum gyűjteményébe került, és jelenleg ki van állítva az állandó helytörténeti kiállításban. A láda restaurálása során azonban a festett részen előkerült az 1860-as évszám, amely azonos a láda készítésének idejével, és így aligha használhatta a költő 1843-ban. Ez a kultusztárgy tehát a „tárgy hitelesnek látszik, de bizonytalan eredetű” kategória tipikus esete. A láda legendája viszont tartós, nemzedékről nemzedékre öröklődik, helytörténeti munka dokumentálja. Ebben az esetben a néphagyomány tölti be a hitelesítő levél szerepét. Szükség volt arra, hogy az országos jelentőségű lokális esemény valamilyen módon tárgyiasuljon, megfoghatóvá, átélhetővé s bármikor felidézhetővé váljon. Ha relikviaként nem is állja meg a helyét, de mint kultusztárgy tökéletesen betölti szerepét: ébren tartja az érdeklődést, emléket állít, értéket közvetít.³³

Persze nemcsak a tárgyak őrzik a nagy költő emlékét, de a folklór is, ami ráadásul nem elégedett meg csak Petőfivel, Rózsa Sándort is a költő társaságában tudta. 1947-ben a 77 éves Szombat Lajos így idézte fel Petőfi 1843-as gödöllői tartózkodását. „...Petőfi indult, hogy mén Gödöllőre. Rózsa Sándor meg akarta látogatni, de Petőfi intette, hogy akkor elfoghatják. De egyszer mégis eljött, este tizenegykor kopogott az ablakán. Petőfi már várta. Öregapám ott feküdt a gangon apámmal, a kocsi meg ott állt az udvarán, ahogy behordták este a takarmányt. Azt kérdi öregapámtól Rózsa: van-e kasza a kocsiban? Öregapám mondja, hogy nincs. Rózsa meg azt mondta: – Akkor odakötöm a lovamat. Borozgattak együtt, mikor elfogyott, fölkellették János bácsit, hogy hozzon bort. Aztán Rózsa Sándor föl pattant a lóra és elment.”³⁴

Gödöllőn utcát, teret neveztek el Petőfiről, egy általános iskola, a Művelődési Központ viseli a nevét, szobrot állítottak neki 1955-ben, kétszer kapott emléktáblát.

Igaza van Hatvany Lajosnak: „Mialatt a kastély rég elfeledett hercege [...] szórakozott Párizs erdejében, azalatt Petőfi azzal tette emlékezetessé a gödöllőit, hogy annak szélén, egy kis parasztházban, a mindennapi vékonyan szelt kenyérért egy angol ponyvaregényt fordított magyarra. Sic fata tulerunt.”³⁵ Többet beszélünk-írunk a kis mezőváros nevét az irodalomtörténetbe emelő, kötelező olvasmánnyá lett költő rövid gödöllői tartózkodásairól, mint a kastély hercegi rangban lévő uráról.

1. FERENCZI Zoltán: *Petőfi életrajza*, Bp., 1896. II. kötet 149. oldal
2. *Beszélő tárgyak – A Petőfi család relikviái* (Összeállította és bevezető tanulmányok: Kalla Zsuzsa és Ratzky Rita), Bp., 2000., Bp., 16–17., 40–41., 76–77. oldal
3. HALÁSZNÉ VÁRADY Ildikó: *Gödöllő irodalmi emlékei*, Bp., 2000., 29–33. oldal
4. Uo. 29. oldal (A közismert képet és a téves évszámot a *Vasárnapi Újság*ból vették át: hosszú parasztház, homlokzatán két kis ablakkal, a kerítés előtt pad, a ház előtt két fa, mozgalmas utcakép, melynek közepén egy szekér áll kifogott lovakkal, mintha káposztát árulnának a szekérről, lovas férfi poroszkál, egy nő megy fején kosárral, mellette gyerek.) „Azon érdekeltségnél fogva, mellyel a közönség minden iránt, ami Petőfi életírásához tartozik, viseltetni szokott, egyike tisztelt munkatársainknak beküldé hozánk azon ház rajzát, melyben Petőfi 1844-ben Gödöllőn lakott, s mi a rajzot azonnal fára is metszettük, habár ezen ház alakja semmiben sem különbözik a más magyar helységekben szokásos formáktól. Petőfinek újabb éveiben szokása volt, nyáron, ha csak teheté, néhány hetet falun tölteni. A mondott évben a regényes fekvésű Gödöllőt választá ki.” (Sz. n.): *Petőfi lakása Gödöllőn, Vasárnapi Újság*, 1862.
5. VARGA Kálmán: *A gödöllői kastély évszázadai*, Bp., 2000. 139., 158. oldal
6. ASZTALOS István: „*Vándorlom a világot...*” – *Petőfi nyomában a Gala és a Rákos vidékén*, Aszód, 1985. 79–94. oldal
7. GYÖRE Zoltán: *Gödöllő lakosságának leszármazási rendje az anyakönyvek alapján, a kezdetektől 1906. december 31-ig*, Kézirat, Gödöllői Városi Múzeum, A 2002.94.1 6. oldal
8. KERÉNYI Ferenc: *Tények és legendák Petőfi Sándor gödöllői tartózkodásairól*, (Szerkesztette: G. Merva Mária), In: *48 kultusza, Gödöllői Múzeumi Füzetek 4.*, Gödöllő, 1999. 55–62. oldal
9. G. MERVA Mária: *Petőfi Gödöllőn, Gödöllői Szolgálat* (Szerkesztette: Balla Károly), 2002. jan. 17. 11., 2002. jan. 24. 12., In: *A Petőfi Sándor Gimnázium, Gépészeti Szakközépiskola és Kollégium Értesítője*, 2000–2001. Aszód, 2002. 124–127. oldal
10. MEZEI Márta: *Petőfi és Goethe* (Szerkesztette: Wéber Antal), In: Paál rózsá: *Petőfi-mozzaiák*, Bp., 1974. 127., 129., 134. oldal
11. *Petőfi Sándor összes művei* (Kritikai kiadás, szerk.: Kiss József, Martinkó András, Ratzky Rita, Szabó G. Zoltán) Bp., 1973., VI. kötet 458–472. oldal
12. RATZKY Rita: *Petőfi öltözködéséről* (Szerkesztette: Kalla Zsuzsa), In: *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*, Bp., 1994. 94. oldal
13. KERÉNYI Ferenc: *Petőfi Sándor élete és kora. 1823–1849. Életrajzi album*. Bp., 1998. 33.
14. Kerényi Ferenc. I. m. 1998. 32–33., Kardos Győző: *Petőfi Gödöllőn. 1979.* Gödöllői Városi Múzeum A 89.13.1.
15. *A gedellői urasági kastélyt és díszkertet látogatók névkönyve. 1840 September 4-től kezdve 1844 Június 23-ig.* OSZK Kt. Quart. Hung. 1011.
16. Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*. Bp., 1963. 128.
17. DÉKÁN Antal (szerk.): *Gödöllő*, Bp., [1975] 68. Biasini Ferencz „mint a főnálló Pest-Brassói Gyorsutazási Intézet tulajdonosa” hirdeti magát a *Honderü* 1845. 39-es számának hátsó borítóján.
18. *Gedellői vendégfogadó épület részeinek Lelet-tára*, 1850. június 26. Gödöllői Városi Múzeum TD 2001.1.1.
19. A váli református Egyházközség keresztelési anyakönyve szerint 1803. október 10-én keresztelték, és a család ötödik gyermekeként látta meg a napvilágot mint Erdélyi Mi-

- hály prédikátor és Tsontos Katalin fia. Szíves segítségért köszönetet mondok Kenyeressy Károly nagytiszteletű úrnak. Sz. n.: Emlékkövek. L. Erdélyi Ferencz ... *Portestáns Képes Naptár*, 1867. 47–48., Györe Zoltán. I.m. Reformátusok 1461. tétel.
20. Erdélyi Gyula: Pállfy Móríciz gróf Gödöllőn. In: Ripka Ferenc (szerk.): *Kegyelet Album*. Bp., 1890. 42–46.
 21. Sz.n.: Emlékkövek. 1. Erdélyi Ferencz ... I. 1. h. 47–48.
 22. Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása. Bp., 1933. 119., 170–171.
 23. Gödöllői Városi Múzeum TD 2002.22.1.
 24. Gödöllői Városi Múzeum. TD 2002.20.1.
 25. Gödöllői Városi Múzeum. TD 2002.21.1.
 26. Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi*. I. Bp., 1955., 5.
 27. Kéry Gyula: *Friss nyomon*. Bp., 1908. 67.
 28. Illyés Gyula. I. m. 224.
 29. Horváth János: *Petőfi Sándor*. Bp., 1822. 156.
 30. ERDÉLYI Gyula: *Petőfi Gödöllőn, Petőfi-Naptár*, 1893. Bp., (1892) 7–10., Kerényi Ferenc. I. m. 1999. 58. oldal
 31. *Beszélő tárgyak*, I. kötet 76. oldal
 32. HELTAI Miklós: *Gödöllő az irodalomban* (Szerkesztette: Békán Antal), In: I. m. 190. oldal
 33. Lásd erről G. MERVA Mária: *Negyvennyolc kultusza*, In: *'48 kultusza*, Gödöllő, 1998. 5–15., *Magyar Iparművészet*, 1998. 1.sz. 4–15. oldal
 34. DÉGH Linda: *A szabadságharc népköltészete*, Bp., 1952. 150–151. oldal
 35. HATVANY Lajos: *Beszélő házak és tájak*, Bp., 1989. 647. oldal

Király Júlia

A KULTUSZTEREMTŐ GÁRDONYI

„Gárdonyi tett legtöbbet Egerért és az egri várért...”

Ezt a néhány szót tartalmazó cédulát egyszer a kollégáim ragasztották az irodám ajtajára. Egy hagyatékból került elő a táblácska fekete és zöld tollal írva. Az idézet szerzőjéről semmit nem tudtunk kideríteni, valószínű, hogy egy régi kiállítás szövege lehetett. De abban egyetértettünk a kollégákkal, hogy a mondatban sok igazság van.

Amikor a kultuszteremtő Gárdonyiról gondolkodtam, két fontos dolog jutott eszembe. Az egyik kérdés, hogy miként alakította Gárdonyi regénye az egri vár kultuszát, a másik pedig az, hogy Gárdonyi köré milyen kultusz teremtődött.